

Liberal - Komüniteryen Tartışması*

Thomas E. Wren

Çeviren:
Can Beysanoğlu

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 23, Sayı: 91-92, Yaz-Güz 2018, ss. 201-205.

1980'lerin başında bugünkü şeklini alan liberal-komüniteryen tartışmasının izi, modern çağın başlangıcına kadar aranabilir, yani liberalizmin politik ve felsefî bir hareket olarak ortaya çıktığı çağa. 17. yüzyıl İngiltere'sinden John Locke ve 18. yüzyıl Prusya'sından Immanuel Kant; eşitliği, kişisel özerkliği, bireysel hakları ve evrenselleştirilebilir ahlâkî prensipleri merkezine alan, topluma ve insan doğasına dair teorik görüşler ortaya attılar. Liberalizmin şu anda aşına olduğumuz, verili fikirlere kayıtsız şartsız râm olmaya değil özerk akıl yürütmeye öncelik tanıyan pozisyonu düşünüldüğünde, liberal görüşlerin, Aydınlanma öncesindeki, geleneksel politik otoritenin ve hiyerarşik sosyal yapıların meşruluğunu ve gerekliliğini savunan egemen görüşlerle çatışması şaşırtıcı değildir. Buna istinaden Locke, Kant ve öteki ilk dönem liberallerin, William Blackstone tarafından sıkı sıkıya sarılan o "İngiliz hukuku ve toplumu 'nasıl olması gerekirdiyse, hâlihazırda öyledir'" inancıyla doruk noktasına ulaşan ve Aristo'nun "polis, bütün insan faaliyetinin doğal normatif temelidir" antik düşüncesinde yankısını bulan o dönemin komüniteryenizmine veya proto-komüniteryenizmine karşı tepki gösterdikleri söylenebilir. Fakat o "proto-komüniteryen" teori topluma dair birtakım teolojik kavrayışlardan neşet ediyordu (Hıristiyanlık, kralın ilahî temelli yönetim hakkı); halbuki bugünün komüniteryen görüşleri (dine en sıcak bakanlar dahil) toplumsal bağların sadece önemli bir insanî ihtiyaç olduğundan değil aynı zamanda bütün düşünüş, değerlendirme ve öz-farkındalık yollarının temeli olduğundan hareket eden bir seküler ve psikolojik bakışın meyveleridir.

* The Blackwell's Dictionary of Business Ethics'den (1999) alınmıştır.
<http://twren.sites.luc.edu/phil389&elps423/lib-com-article.htm>

Bugünün liberal-komüniteryen tartışmasına katkıda bulunanlar, John Rawls'un 1971'de basılan *Bir Adalet Teorisi* adlı kitabını, tartışmanın başlangıç noktası olarak kabul ediyorlar; o çalışmasında Rawls o tarihte güncel olan, liberal demokratik sistem için faydacı gerekçelerin yerine Kantçı diyebileceğimiz prensipleri (tarafsızlık, evrenselleştirilebilirlik, kişilere saygı) ikâme etmeye girişmişti. Soyut bir araç olarak "orijinal pozisyon"u kullanarak -ki bu kavram, kusursuz rasyonel bireylerin, külfetleri ve nimetleri en uygun şekilde bölüştürecek kurumları ihdas etme amacıyla biraraya gelerek müzakere ettikleri, tercihlerde buldukları bir zemine atıf yapar- Rawls aslında Amerikan siyasal sistemine dair geliştirdiği bir vizyonu genişletmek suretiyle spesifik dönemlerden ve tikel kültürlerden bağımsız bir entelektüel projeksiyon yapar.

Rawls'un eserine ilk ve en önemli tepkiler Michael Sandel'in *Liberalizm ve Adaletin Sınırları* (*Liberalism and the Limits of Justice*, 1981) ve Alasdair MacIntyre'ın *Erdemin Peşinde* (*After Virtue*, 1984) kitaplarıydı; her ikisi de Rawls'un müstakil, özerk, arzu ve inançlarını rasyonel biçimde kontrol edebilen bireysel ahlâkî özne modeline karşı çıkıyor, onun yerine kültürel anlamda bir "bütün"e yerleşik, toplumsal anlamda öz-farkındalığı başladığı andan şahsiyetinin ya da şahsî kimliğinin en sofistike başarılarına kadar hep angaje/bağlı konumda ki bir özne modelini koydular. Sonraki birkaç yıl boyunca komüniteryen literatüre önemli katkı sağlayan başkaları da çıktı: En göze çarpanı Charles Taylor (1989a, 1989b) ve Michael Walzer (1983, 1987) oldular. Tahmin edileceği gibi, bu literatür kendisine karşı yanıtları da tetikledi, örneğin Rawls (1993) ve öbür liberal görüşlülere Ronald Dworkin (1985), Jürgen Habermas (1994) ve Will Kymlicka (1989). Tartışma 90'lı yıllarda devam ettikçe iki cenah arasında belirli bir yakınlaşma cereyan etti, yahut en azından retorik yönünden yumuşama vuku buldu. Böylece Daniel Bell (1993) ve diğerleri şu türden tabirleri kullanmaya başladılar: "Liberalizmin komünalleşmesi."

Çağdaş liberal-komüniteryen tartışması belli bazı düzlemlerde gerçekleşir. Siyaset teorisi düzleminde, tartışma yasal ya da devlete içkin yapılar ile din-etnisite gibi kültürel yapılar arasındaki ilişki üzerinden yapılır. Ahlâk teorisi düzleminde, değerler ile yükümlülükler arasında bir tartışma söz konusudur; daha da açmak gerekirse, neyin iyi olduğuna dair kavrayışlar, neyin doğru olduğuna dair ilkelere mantıksal olarak dayanabilir mi; yahut tam tersi. Nihayet, kimi zaman felsefî psikoloji de denen düzlemde tartışma, benliğin doğası üzerinden yürür.

Siyaset teorisi: Bu düzlemde liberaller, kanunların ve öbür toplumsal kurumların farklı bireylerin "iyi" algısına veya belirli kültürel grupların "iyi" al-

gısına saygı duyacak biçimde tarafsız olmalarını gözetir. Liberal tutum uyarınca bu kurumlar -tıpkı siyasal sistemin bütünü gibi- her kişinin kendi “iyi yaşam” anlayışlarını takip etmelerini sağlamak için vardır, tabii başkalarının “iyi yaşam” anlayışlarına müdahale etmedikleri sürece. Öte yandan komüniteryenler, her siyasal yapının kaçınılmaz biçimde muhtelif “iyi” algularından biri tarafından şekillendirildiğine inanırlar; bu algılar belirli bir kültürün izini taşıyalar dahi. Başka bir deyişle, devletin tikel geleneklere ve değerlere hususî destek vermesi (paraların üstüne “Tanrı’ya güveniriz” ibaresini basmak vs.) yanlış olmadığı gibi, bazı durumlarda devletin esenliği açısından hayatî önemde olabilir (meselâ kriz anlarında ülkeyi bir arada tutacak bir ulusal kimliği muhafaza etmek gibi). Bu iki tutumun arasında bir de orta yol vardır: Bu ara tutum, Taylor ve Walzer’in son dönem yazılarında ifadesini bulmuştur. Buna göre, demokratik liberalizm bir adalet ilkesi anlamına geldiği kadar, aynı zamanda bir “kavgacı amentü/doktrin” anlamına da gelmektedir.

Ahlâk teorisi: Etikten ya da ahlâk felsefesinden oluşan bu ikinci düzlemde liberaller ahlâkın usüle ilişkin (prosedürel) bir doğru duruş meselesi olduğunu öne sürerler; amaçlarımıza ulaşmak ya da menfaat temin etmek için gayriadil ve kabul edilemez yollara başvurma ahlâk-dışı olduğunu belirtirler, o amaçlar kendi içinde ne denli değerli olursa olsun. Bu, esas itibarıyla, komüniteryenizmin ve kısmen de klasik faydacılığın teleolojik yaklaşımının (amaçları irdeleyen, merkezine alan) karşısında, usûlî ödevleri/görevleri irdeleyip merkezine alan deontolojik yaklaşıma örnektir. Birçok deontolojik yaklaşımda, doğru duruşun temel ilkesi (yahut Kantçı tabirle “mutlak buyruğu”) bu tarafsızlıktır. Bir eylemin doğruluğu hakkındaki ahlâkî yargılar, bireysel öznenin perspektifini aşan bir perspektif eliyle şekillenir: Bu yargıların geçerliliği, layıkıyla rasyonel muhakeme yapan herkes tarafından teyit edilebilir, o muhakemecinin içinde bulunduğu tarihsel koşullar ne olursa olsun, sözkonusu eylemden etkilensin ya da etkilenmesin. Daha da açmak gerekirse, kişisel ahlâk, Aydınlanma’nın siyasal doktrinlerindeki insan hakları tasavvuruyla örtüşen, evrenselleştirilebilir ahlâkî kurallar setine dâhil görülür. Öte yandan komüniteryenizm, tarafsız akıl yürütücünün bağlamından koparılmış perspektifini reddeder; ahlâkî perspektifler dahil tüm perspektiflerin, tabiatı icabı tarihsel ve bunun sonucunda kişinin toplumsallaşma serüveniyle ilintili olduğunda ısrar eder. Komüniteryenlere göre ahlâkî ilkeler, topluluğun tarihini ve “iyi” algısını yansıtır; bunu “kamusal iyi” ışığında bireysel tekâmül olarak adlandırabiliriz. Komüniteryenler kendilerini 1960’larda popüler olan sıradan kültürel rölativistlerden (görecelikçilerden) ayırıştırırlar, her ne kadar aralarında gözle görülür benzerlikler olsa da. Birçok rölativistten farklı olarak komüniteryenlerin ekserisi, ahlâkî bilgi hakkında hermenötik (yorumsamacı)

bir teori benimserler; buna göre, bir ahlâkî geleneğin dışında konumlanan bir kişi “kendi ufkunu başka ufuklarla sentezleyebilir” (Gadamer, 1976) ve böylece belirgin ama taraflı bir pozisyona oturur; sadece farklı bir ahlâkî perspektife sahip olmanın nasıl bir şey olduğunu yaşayarak anlamakla kalmaz, aynı zamanda başka ahlâkî perspektiflerin nasıl “öteki” olarak gözüktüğünü de tecrübe eder. Fakat bir kısım liberaller bunu evrenselcilik ile ahlâkî rölativizm arasında âdeta bir orta yol sayarlar.

Felsefî psikoloji: Ahlâkî benliğe odaklanan bu üçüncü düzlemde, liberal-komüniteryen tartışması, insan karakterinin bireysellik ekseninde mi düşünülmeli gerektiği (özerklik ve onunla bağlantılı olarak özgürlük, eleştirel düşünce, kendi kendini gerçekleştirme), yoksa aksine, kolektivitte zemininde mi ele alınması gerektiği (tarihsel angajmanlar ve bununla irtibatlı olarak bağlanımlar, kültürel kimlik, aidiyet, “kamusal iyi” algısı) sorusu üzerinde yoğunlaşır. Her bir taraf, diğerlerinin pozisyonuna karşı, kendi hayatımızda yaygın olan istismarlar anlamında, etkili itirazlar ortaya koymaya muktedirdir. Örneğin liberaller, faşizan eğilimleri şu sıralarda gayet isabetle ortaya konulmuş “otoriteryen kişiliğin” konformist karakterine dikkat çekebilirler (Adorno et al., 1950) ve komüniteryenler de “modernliğin sıkıntısı” olarak tanımladıkları (Taylor, 1991), bağlamından koparılmış bireylerin köksüzlüğünü ve anomisini yerin dibine batırabilirler. Bununla birlikte, ahlâkî benlik tartışmasına katılan pek çok isim bu iki pozisyonun çeşitli unsurlarını harmanlar; toplumsallaşmayı hem her türden deneyimin imkân dâhiline girmesi için gerekli bir koşul sayar, hem de etnosentrizmle ve bilimum arızalarla malûl bir tarihsel süreç olarak yorumlar. Bu orta yolcu görüşte, öteki kişilere ve gruplara bağlanma/eklemlenme “tercih”ten önce gelir (kendimi bir aileye, millete mensup bulabilirim, bu benim bir tercihim değildir). Fakat bu gruplar ve bağlılıklar asla eleştiriden muaf tutulamaz. Doğrusu, bazı eleştiriler “içeriden” yapılabileceği gibi “dışarıdan” da yapılabilir: Dışarıdan, birisi, başka birinin yasal sistemini “daha yüksek bir hukuk düzeninin zaviyesinden” eleştirdiği zaman, yahut içeriden, birisi bir başkasının yasal sistemini o sistemin mevzuatı ve yargı kararları zaviyesinden eleştirince. Her halûkârda bunun adı eleştiridir; bu orta yolcular böylece liberallerin komüniteryenizme yönelttiği akıldışı konformizm ve kişisel kısırlaşma/etkisizleşme suçlamasını da tekzip etmiş olurlar.

Kaynakça

- ADORNO, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J., and Sanford, R. N., *The Authoritarian Personality*, New York: Harper and Row, 1950.
- ARISTOTLE, *Nicomachean Ethics*, ed. and trans. by T. Irwin, Indianapolis: Hackett Publishing Co., 1985.

- BELL, Daniel, *Communitarianism and its Critics*. Oxford: Clarendon Press, 1993.
- BLACKSTONE, Sir William, *Commentaries on the Laws of England*, 4 vols., Chicago: University of Chicago Press, 1979. [Facsimile of 1st edition of 1765-1769.]
- DWORKIN, Ronald, *A Matter of Principle*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1985.
- GADAMER, Hans-Georg, *Philosophical Hermeneutics*, Berkeley: University of California Press, 1976.
- HABERMAS, Jürgen, The New Conservatism: Cultural Criticism and the Historians' Debate, in A. Gutmann (Ed.), *Multiculturalism and the Politics of Recognition*. 2nd ed. Princeton: Princeton University Press, 1994.
- KANT, Immanuel, *Foundations for the Metaphysics of Morals*, ed. and trans. by L.W. Beck, Indianapolis, IN: Bobbs-Merrill, 1959. [Originally published in 1785.]
- KYMLICKA, Will, *Liberalism, Community and Culture*, Oxford: Clarendon Press, 1989.
- LOCKE, John, *An Essay Concerning the True and Original Extent and End of Civil Government*. Book Two of Two Treatises of Government, London: Guernsey Press, 1924. [Originally published in 1785.]
- MACINTYRE, Alasdair. (1984). *After virtue*. South Bend, IN: Notre Dame University Press.
- RAWLS, John, *A Theory of Justice*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1971.
- RAWLS, John, *Political Liberalism*, New York: Columbia University Press, 1993.
- SANDEL, Michael, *Liberalism and the Limits of Justice*, Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- TAYLOR, Charles, "Cross Purposes: The Liberal-Communitarian Debate", N. Rosenblum (Ed.), *Liberalism and the Moral Life*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1989a.
- TAYLOR, Charles, *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1989b.
- TAYLOR, Charles, *The Ethics of Authenticity*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1991. (Originally published in Canada in 1991 under the title *The Malaise of Modernity*)
- WALZER, Michael, *Spheres of Justice*. Oxford: Basil Blackwell, 1983.
- WALZER, Michael, *Interpretation and Social Criticism*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1987.